

tussen Duin & Dijk

Natuur in Noord-Holland. Jaargang 14 1 ● 2015

Broedvogels

in het Eerste Infiltratiegebied van de Amsterdamse Waterleidingduinen

● Kwelpas Geul 18 Poel. Foto: Christien Kemp.

Het Eerste Infiltratiegebied in de Amsterdamse Waterleidingduinen is een uniek gebied met een unieke historie: van landbouwenclave in vroeger eeuwen en plek waar de jachtopzichter woonde, tot een duingebied waar al ruim 55 jaar natuur en waterwinning samen gaan. In het eerste deel gingen we in op de ontwikkelingen die dit gebied doormaakte tot 1998. Deel 2 gaat over de veranderingen in de broedvogelstand van 1998-2012.

De broedende meeuwen, water- en weidevogels werden vanaf de jaren zestig geteld door Walters en vanaf de jaren tachtig door Van der Valk. Vanaf 1998 werden de broedvogels in het hele noordelijke deel van het Eerste Infiltratiegebied gestandaardiseerd geteld in drie BMP-plots (ruim 199 ha). Wat kunnen we daar na vijftien jaar uit afleiden?

Resultaten

Hieronder bespreken we de resultaten van de BMP-tellingen in het Eerste Infiltratiegebied over de periode 1998-2012 voor verschil-

lende soortgroepen, met per groep eventuele lokale verklaringen voor gesignaleerde trends. We vergelijken de resultaten waar mogelijk ook met landelijke en provinciale trends.

Moeras- en rietvogels

De landelijke trends van moeras- en rietvogels laten voor de meeste soorten de laatste jaren een flink stijgende lijn zien. Ook de provinciale atlas (Scharringa *et al.* 2010) laat dit beeld zien, voornamelijk verklaart door een algemene toename van rietruigtes. De broedvogels

in het Eerste Infiltratiegebied laten juist een afnemende trend zien. Zie tabel 1. Als een trend lokaal zo afwijkt van de landelijke trend, dan moet de oorzaak van de achteruitgang gezocht worden in het gebied zelf. De lokale achteruitgang is het grootst bij bosrietzanger en kleine karekiet. Mogelijk hebben zij last van een verminderde rietkwaliteit.

Eenden

Vanaf 1998 zien we een achteruitgang in het aantal broedende eenden in het Eerste Infiltratiegebied, met name de kuifeend, maar ook

Soort	Landelijk	1e Infil.	Trend t.o.v. landelijk
kleine karekiet	+ ca. 30%	- 45%	- 75%
rietgors	+ ca. 40%	- 40%	- 80%
bosrietzanger	ca. 0%	- 90%	- 90%
rietzanger	+ ca. 120%	ca. 0%	-120%
sprinkhaanzanger	+ ca. 130%	- ca. 5%	-135%
blauwborst	+ ca. 100%	- ca.10%	-110%
gemiddeld	+ ca. 100%	- ca.32%	-100%

Tabel 1. Globale trends moeras/rietzangers 1998-2012.

Soort	Landelijk	1° infil.	Trend t.o.v. landelijk
krakeend	ca. + 600%	-61%	-661%
wilde Eend	ca. - 13%	-67%	-54%
tafeleend	0%	-80%	-80%
kuifeend	ca. + 50%	-81%	-131%
gemiddeld	ca. + 160%	-72%	-232%

Tabel 2 . Trends eenden 1998-2012.

Soort	Landelijk	1e infil.	Trend t.o.v. landelijk
meerkoet	+ ca. 10%	- 21%	- 31%
waterhoen	- ca. 50%	- 75%	- 25%
waterral	+ ca. 10%	- 80%	- 90%
gemiddeld	- ca. 30%	- 59%	- 49%

Tabel 3. Trends ralachtigen 1998-2012.

de andere soorten gaan geleidelijk achteruit (tabel 2), terwijl dit landelijk niet zo is. Deze lokale trend is een voortzetting van een al eerder ingezette trend. De eenden waren namelijk al vóór 1998 sterk achteruit gegaan. De belangrijkste oorzaak is het beter voorzuiveren van het rivierwater. Vanaf 1974 bevat het water veel minder voedsel dan voorheen. Vooral de duikeenden hebben daar de grootste gevolgen van ondervonden. Andere belangrijke factoren zijn de toename van predatie door de vos en de toename van riet.

Ralachtigen

Ralachtigen zijn gevoelig voor strenge winters. Vanaf 1998 waren alleen 2003, 2005, 2006, 2009 en 2010 kouder dan normaal. De trends voor de ralachtigen in de

AWD komen evenmin overeen met de landelijke trend voor deze soorten. De meerkoet is ook gevoelig voor predatoren zoals kraaien en vossen die de meestal opvallende nesten eenvoudig kunnen vinden. Daarentegen begint de meerkoet na predatie vaak een vervolgletsel. Opvallend is dat meestal van de vroege broedsels vrijwel niets terecht komt, maar van de latere broedsels wel pulli worden gezien. Het waterhoen leidt een verborgen leven en is lastig te inventariseren. De waterral broedt erg verborgen en zal weinig last hebben van predatie, maar is in de broedtijd wel erg gevoelig voor fluctuaties van de waterstand. Te hoog of te laag water resulteert in weinig of geen pulli die volwassen worden. Juist bij de waterral is het extra opvallend dat het landelijk goed gaat, maar in de AWD niet (tabel 3).

Struikzangers

Deze soortgroep - met daarin fitis, grasmus, nachtegaal en braamsluiper - volgt in het Eerste Infiltratiegebied grotendeels de landelijke trend: de laatste jaren vooral (licht) fluctuerend of over wat meer jaren gezien stabiel. In Noord-Holland laten struweelvogels in het midden de laatste jaren een lichte teruggang zien, waarschijnlijk door de voortgaande successie van struwelen tot opgaand bos. Fitis en grasmus fluctueren. Heggenmus en winterkoning zijn voornamelijk standvogel of trekken maar over een korte afstand. Daardoor kunnen zij gevoelig zijn voor strenge winters. Daar lijkt een aanwijzing voor te zijn, want de laatste drie jaren laten beide vogels lage aantallen zien.

Het totaal van alle struikzangers

Winterkoning. Foto: Piet Munsterman.

Krakeenden. Foto: Piet Munsterman.

● Bosrietzanger. Foto: Jankees Schwiebbe.

● Vink. Foto: Han Bouwmeester.

laat lokaal een dalende trend zien van 13%. De meeste struikzangers blijven echter redelijk stabiel tot licht afnemend. Gelukkig blijven nachtegaal en braamsluiper het onverminderd goed doen.

Bosvogels

De bosvogels zwartkop, vink, tuin-fluiter en tjiftjaf broeden niet echt in bos, maar voornamelijk in hoog struweel of jong bos. De opvallendste toenames zijn te zien bij zwartkop (van 6 naar 23) en vink (van 2 naar 26 broedparen). Ook de tuinfluiter neemt toe: van 10 naar 14 broedparen. Deze recente toenames laten zien dat het biotoop in het Eerste Infiltratiegebied door voortgaande successie inmiddels geschikt is voor deze bosvogels, wat overeenstemt met de lichte afname van struweelvogels. Ook landelijk en provinciaal doen bosvogels het de laatste jaren goed. De aantallen tjiftjaf fluctueren tussen 35 en 66 paar, maar de trend blijft in de tijd ongeveer gelijk.

Trends soortgroepen

Als we binnen alle bovengenoemde soortgroepen de aantallen broedparen van de verschillende soorten sommeren en in één grafiek zetten, dan kunnen we daarmee in één oogopslag zien hoe het met de verschillende groepen gaat (zie de figuur).

Duidelijk is te zien dat de moeras-rietzangers, de eenden en de ralachtigen flink achteruit gaan. Het biotoop voor deze groepen vogels is lokaal dan ook niet meer zo

goed als het in vroeger jaren was, voornamelijk door successie en afnemende voedselsituatie. Daar staat de fluctuerende lijn bij de struikzangers en de stijgende lijn bij de bosvogels tegenover. Dit geeft aan dat het open duin aan het veranderen is naar moerasbos en struwelen, en zelfs naar open bos. Het open duin is duidelijk aan het verdwijnen en de vogels van vochtige en natte duinvalleien gaan achteruit. Dat is nu eenmaal de natuurlijke successie: open duin verandert in struweelrijk duin of bos. Het unieke karakter van het Eerste Infiltratiegebied van de vroegste beginjaren – met honderden broedende meeuwen, eenden en meer – is

Veenvorming in de huidige tijd is een unieke situatie waar Waternet best trots op mag zijn.

allang verdwenen, de laatste jaren lijkt in het Eerste Infiltratiegebied echter ook de unieke combinatie van riet-, moeras- en struweelvogels langzaam te verdwijnen. Door de achteruitgang van deze groepen en de toename van bosvogels gaat het Infiltratiegebied meer en meer op gewoon middenduin met wat watervogels lijken.

Een unieke kans op herstel

Toch is het juist de waterwinning die zou kunnen zorgen voor behoud van rietvelden en open moerasbos van goede kwaliteit, zodat in het Eerste Infiltratiegebied ook broedgelegenheid blijft voor riet- en moerasvogels. Maar dit vergt wel

aandacht van beherend waterleidingbedrijf Waternet. Voor veel broedende vogels is een zorgvuldig peilbeheer (geen grote fluctuaties in de broedtijd) van levensbelang. Met goede planning en anticiperen op verwachte regenval (aanbod) en benodigd drinkwater in Amsterdam (vraag), kan Waternet het infiltratieproces zodanig regelen dat het peilbeheer water-, moeras- en rietvogels in het Eerste Infiltratiegebied in staat stelt om met succes te broeden. Ook het waterwintech-nisch onderhoud, zoals maaien van schouwpaden, geuloevers en onderwatervegetatie kan prima, terwijl rekening wordt gehouden met de unieke vogelbevolking van

dit wingebied. Flora- en Faunawet en bijbehorende gedragscodes schrijven dit ook voor.

Als de hierboven beschreven ontwikkeling in het Eerste Infiltratiegebied zich voortzet, dan biedt dit Waternet een unieke kans op herstel. Want door waterwinning verdwenen vochtige en natte duinvalleien kunnen door langjarige infiltratie opnieuw ontstaan. Zorgvuldig infiltreren met een zo natuurlijk mogelijk waterpeil is dan wel een must.

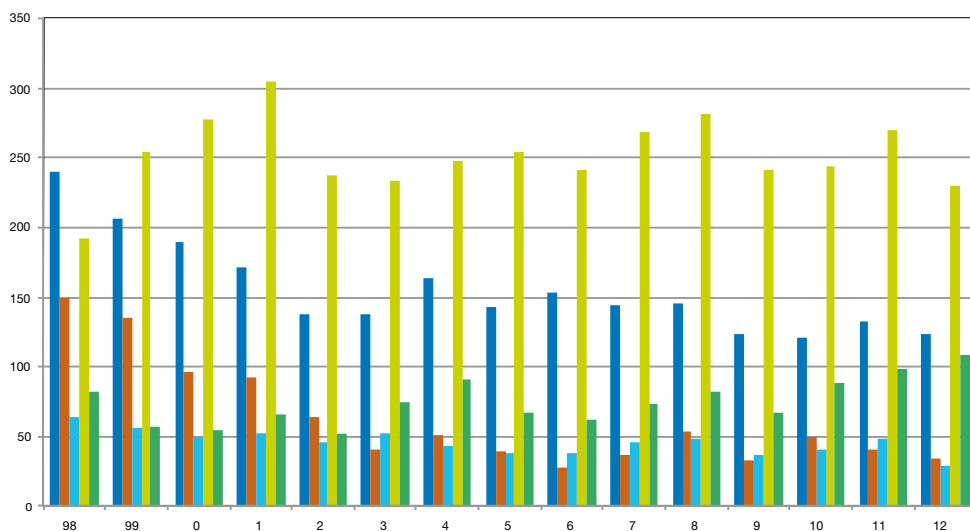
Een ontwikkeling die aansluit op de hierboven beschreven successie in het Eerste Infiltratiegebied is plaatselijke veenvorming. Voortzetting van de hierboven beschre-

● Tuinfluiter. Foto: Jankees Schwiebbe.

● Mannetje zwartkop. Foto: Han Bouwmeester.

● Totaal aantal broedparen per soortgroep in de 3 BMP-plots in het Eerste Infiltratiegebied van 1998-2012.

ven ontwikkeling biedt Waternet een unieke kans op herstel, want hierdoor kunnen door waterwinning verdwenen vochtige en natte duinvalleien opnieuw ontstaan. Door het zestig jaar lang inbrengen van (rivier) water lijkt nu - enige meters hoger dan in lang vervlogen tijden - opnieuw veen te ontstaan. De eens open en vrij droge duinen veranderen in vochtige en natte duinvalleien met permanent open water. De begroeiing gaat weer richting moeras met bomen en struiken en op den duur zal er ook weer veenvorming plaatsvinden. Veenvorming trad ook eeuwen geleden in de duinen op. Door latere overstuiving vinden we dit nu als lokale veenlagen terug in de ondergrond van de duinen. Veenvorming in de huidige tijd is een unieke

situatie waar Waternet best trots op mag zijn.

De vogelstand zal zich aan de nieuwe omstandigheden aanpassen, mits de natuurlijke ontwikkelingen wel een kans krijgen. Waternet zou er naar moeten streven een zo natuurlijk mogelijk waterpeil te realiseren. Uiteindelijk zal het terrein er mogelijk uit kunnen gaan zien zoals het duizenden jaren geleden ook was.

Met dank aan alle vrijwillige broedvogelinventariseerders in het Eerste Infiltratiegebied voor hun tellingen, aan SOVON voor de landelijke trends en aan Waternet voor de toestemming.

Hans Vader & Antje Ehrenburg
hansvader@hotmail.com'

Literatuur

- BOELE, A., J. VAN BRUGGEN, F. HUSTINGS, K. KOFFIJBERG, J.-W. VERGEER & C. PLATE, 2014. Broedvogels in Nederland in 2012. Sovon-rapport 2014/13
- OOSTERBAAN, B.W.J. & R. DE BEER, 2006. Broedvogels en peilbeheer in de AWD. Ontwikkeling broedvogels in het eerste infiltratiegebied voor en na de invoering van een natuurlijk peilbeheer. Rapport in opdracht van Waternet. Van der Goes en Groot, Alkmaar.
- SCHARRINGA, C.J.G., W. RUITENBEEK & P.J. ZOMERDIJK, 2010. Atlas van de Noord-Hollandse broedvogels 2005-2009. Samenwerkende Vogelwerkgroepen Noord-Holland (SVN) en Landschap Noord-Holland
- TEIXEIRA, R.M. 1979. Atlas van de Nederlandse Broedvogels. 's-Graveland.
- VADER, H. 1998. Veertien jaar broedvogelinventarisaties in de Amsterdamse Waterleidingduinen van 1984 tot en met 1997. Gemeentewaterleidingen, Amsterdam.